

a jejich stářím, respektive k závislosti frekvence výskytu jednotlivých stavebních typů na postupu osídlení. Výstavba farní sítě v oblasti byla dokončena až na přelomu 13. a 14. století. Poslední fáze výstavby vesnických kostelů druhé poloviny 13. století je reprezentována velice často jednoduchým podélným kostelem s pravouhlým presbyteriem, pro které je typické zjednodušení architektury oproti předchozím obdobím. Špičkových představitelů rané gotiky s výrazně architektonizovanými články totiž nacházíme ve zdejším vesnickém prostředí velmi málo. Na konci publikace je připojen ještě přehledný sumární přehled všech lokalit v abecedním pořadí se základními údaji.

Tajkovova práce naznačuje vazby mezi vesnickou církevní architekturou a dějinami osídlení a také souvislosti s klášterní a řádovou architekturou jako nositelkou inspiračních zdrojů. Především však představuje velice důležitý srovnávací materiál nejen z hlediska vývoje drobné vesnické sakrální architektury, ale také románských empových kostelů (nejen) na Slovensku.

ROBERT GÁJA

Ulrike JENNI – Maria THEISEN,
Mitteleuropäische Schulen IV
(ca. 1380–1400). *Hofwerkstätten König Wenzels IV. und deren Umkreis*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2014

252 s. a 130 vyobr. (část textová), 56 s. a 140 vyobr. (část obrazová), ISBN 978-3-7001-7203-1

Ulrike Jenni a Maria Theisen publikovaly v roce 2004 třetí svazek řady věnované středoevropským iluminovaným rukopisům ve sbírkách Rakouské národní knihovny. Zaměřily se na období zhruba 1350–1400, ovšem s výjimkou těch kodexů, které bylo možno spojit buď přímo s osobou Václava IV. jako objednavatele, nebo s malíři pro něj pracujícími. Na zpracování této problematiky čekala odborná obec celé desetiletí – můžeme rovnou předeslat, že se trpělivost vyplatila.

Rukopisy spojované s králem Václavem IV. přitahují již dlouhou dobu soustředěnou pozornost, přičemž v druhé polovině 20. století měly zásadní význam především publikace Josefa Krásky a Gerharda Schmidta. Právě na závěry posledně jmenovaného bylo v nové publikaci v mnohém navázáno. Tematické ohraničení knihy přináší určité výhody, které se promítly i do struktury

katalogu. Po vstupním slově následuje poměrně rozsáhlý uměnovědný úvod (s. 1–64) mapující rozdílné aspekty pestré mozaiky, počínaje historickým pozadím, emblematikou, osudy královské knihovny, jakož i poznámkami k dobové knižní produkci pod Václavovým patronátem, jež se tak v pojetí autorek proměňuje z monoliticky chápaného celku do sítě různých dílen, jak naznačeno již v titulu. To má závažné důsledky. Takto pojímaný konglomerát totiž přestává být výlučným a cíleným produktem vůle panovníka či jeho okruhu, ale stává se do jisté míry nahodilým metamorfujícím uskupením, otevřeným pro případné vnější podněty i zadavatele.

Přímo do knihovny Václava IV. je dnes počítáno sedm rukopisů, z nichž dva nejsou ve sbírkách Rakouské národní knihovny, a proto je katalog zásadněji nezohledňuje (německý překlad Výkladu žaltáře od Mikuláše z Lyry, Salzburg, UB, M III 20, a Astronomický sborník, Mnichov, BSB, clm 826). Zbylých pět rukopisů je schraňováno ve Vídni: staroněmecký překlad Starého zákona, tzv. Bible Václava IV. (Cod. 2759–2764), dvorský rytířský epos Willehalm (Ser. n. 2643), dva rukopisy astronomické, totiž Sborník (Cod. 2352) a Ptolemaiov Quadripartitos (Cod. 2271), a konečně Zlatá bula (Cod. 338). Několik dalších rukopisů je do dvorské knihovny řazeno s větší či menší jistotou, především jde o oxfordskou Modlitební knihu (Pembroke College, ms. 20) a madridský *Dragmaticon philosophiae* (BN, Res. 28).

Úvodní část vrcholí precizní charakteristikou a rozřazením malířských dílen a florátorů, spoluúčastných na obřímím projektu královny Bible, přičemž je opětovně konstatována misty vypozařovaná úzká spolupráce mezi florátory a iluminátory, o níž se hovořilo již v odstavcích o knižní produkci. Je nám tak představen Mistr Balámovy historie, Dílna Sedmi dnů stvoření (*Siebentage-Werkstatt*, zvaná v české literatuře ponejvíce Mistr Willehalma), Mistr knih Šalamounových i Mistr knihy Rút, Mistr Esdrášův, Samsonův a Mistr Morganovy bible, pokřtěný podle podílu na rukopise uloženém dnes ve Spojených státech (zvaném též Bible Ondřeje z Rakous, New York, Pierpont Morgan Library, M 833), Mistr Zlaté buly, Mistr Pavlových epistol a dále svými jmény známí Frana a N. Kuthner. Autorky se mohly opřít o Schmidtovy studie, jeho názory však doplňují vlastními objevy (např. v dílně Willehalma identifikují nově Mistra sv. Kateřiny).

Jak vysvítá již z titulu, kniha se nezaměřuje pouze na pět luxusních cimélií, nýbrž je v ní zahrnuto devět jiných rukopisů, které spadají do posledního dvacetiletí čtrnáctého věku a s královskými kodexy je pojí buď umělecké,

nebo obsahové vazby. Katalogovou část tak otevírá rukopis, který je svou výzdobou sotva průměrný, poněkud šilhavé postavy souhvězdí a planet jsou však nejstarší známou iluminovanou českou redakcí astrologické knihy Michaela Scota, což z něj činí možný vzor pro příslušnou část Cod. 2352. Vlastníkem rukopisu byl kanovník pražské katedrální kapituly Mikuláš. Následující dvě katalogová hesla jsou již vyhrazena plně dvorským astronomickým rukopisům, Cod. 2352 a Cod. 2271, jejichž malířský doprovod ale zaměstnal povětšinou zcela jiné síly než ty, které se podílely na Bibli, Willehalmu a Zlaté bule. Ulrike Jenni křtí iluminátory novými jmény, přičemž i zde je využito jazykové přednosti němčiny k relativně jednoduchému tvoření složenin a do literatury tak vplouvá Mistr hvězdopraců (Meister der Astronomen), Mistr Jana Danka (Johannes Dank-Meister), a také Scotův mistr (Michael Scotus-Meister), jehož dílna byla identifikována zatím právě jen v Cod. 2352. Protože malování souhvězdí vyžaduje poměrně specifické znalosti a zároveň alespoň minimální vhléd do problematiky, nabízí se otázka, zda nemohla ve václavské Praze působit specifická skupina iluminátorů, která se soustředila pouze na přírodovědné publikace. Tuto domněnku podtrhuje ostatně i skutečnost, že malíři činní v těchto rukopisech nejsou známi odjinud. Jiní iluminátoři vyzdobili *Quadrupartitus*, Cod. 2271, a opět jiná dílna se podílela na vzniku Mnichovského astronomického sborníku, jehož kompozice se nápadně přibližují kodexu padovského původu, dnes uloženému v knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově, Cod. DA II 13, rovněž snad původně z majetku českých králů.

V celkovém hodnocení zůstává Jenni zdravě skeptická, neboť nechce stavět celou teorii jen na třech dochovaných rukopisech (s. 67). Vedle historizujících iniciál věnuje Jenni adekvátní pozornost také fleuronné a bordurovému dekoru, přičemž navazuje na informace obsažené v úvodu. Dochází tak kupříkladu k závěru, že florátor B z *Quadrupartitu* je stylově sourodý s analogickou výzdobou v Házmburském misálu, Cod. 1844, a v Bibli Konráda z Vechty, Antverpy, *Museum Plantin-Moretus*, 15/1-2 (s. 68, 125–127, k srovnání pasáže v úvodu od Marie Theisen, s. 56–57). Naproti tomu zůstávají prosty všech paralel obdivuhodné kreace Mistra zvláště akantů (Meister der schwungvollen Akanthusranken), jehož vegetabilní dekor místy nabývá podoby fantastických ptáků s lístky místo per. Trojice astrologických rukopisů katalog uvozuje (s. 65–131) a lze se jen obdivovat tomu, jak zdárně se Ulrike Jenni popasovala s náročným tématem.

Katalogová čísla 4 a 5 byla vyhrazena pro Willehalma, Ser. n. 2643, a Bibli, Cod. 2759–2764. Jak již bylo řečeno, základnímu uměleckému rozdělení tvůrčích podílů se věnoval úvod, katalogová hesla se tedy po nezbytném kodikologickém určení soustřeďují „pouze“ na ikonografický popis obou rukopisů, tedy na základní charakteristiku 19 historizujících iniciál a 635 rámovaných miniatur v Bibli a 161 iniciál a 86 miniatur rytířského eposu. Při vědomí těchto cifer nepřekvapí, že musel být oběma ciméliím vyměřen v katalogu nemalý prostor (s. 132–212). Českého čtenáře přirozeně bude zajímat, jak se Maria Theisen postavila k teoriím Hany Hlaváčkové, která navrhla, že na obrazech Bible Václava IV. je zobrazena nejspíš ještě první manželka římského a českého krále Johana Bavorská. V návaznosti na to přesunula počátek prací na Bibli ještě před silvestrovskou nocí 1386, kdy první Václavova choť zesnula. Oporou této interpretace je i kolofon ve Willehalmu, kde se k roku 1387 mluví o úplném dokončení rukopisu. Theisen připouští možnou činnost dílny již za Johančina života, kolofon však vztahuje pouze k dokončení písařských prací a odvolává se mj. na zjevně dvoufázový vznik výzdoby v rytířském eposu a na podíl Mistra Ezdrášovy knihy.

Poslednímu avizovanému dvorskému rukopisu bylo přiděleno kat. č. 12. Je to Zlatá bula, na níž se podíleli Mistr Zlaté buly, Frana a Mistr Pavlových epištol (s. 233–243). Kat. č. 6–11 a 13–14 (s. 212–233 a 243–247) náleží rukopisům, které buď byly s královskými iluminátory spojovány již dříve, a zde se jim konečně dostává náležitá pozornost, či se v daných souvislostech objevují vůbec poprvé. Cod. 1668 (č. 6) se spisem *Remediarium abiecti prioris* smíchovského kartuziána Michala z Prahy vyzdobil florátor z dílny Willhelmana, která dokončila také v Itálii započatý rukopis kanonického práva, Cod. 2064 (č. 11). Cod. 1390 (č. 7) se dvěma spisy Richarda ze Svatého Viktora měl komplikovanou genezi: prvá část rukopisu vznikla nejspíš kolem 1375/1380 a poprvé je zde zařazena do okruhu následovníků Mistra Křižovnického brevíře. Druhá část rukopisu obsahuje pouze jedinou iluminaci, kanovníka klečícího před sv. Kateřinou. Jedná se nejspíš o augustiniána – jistě by to mohl být kanovník světského kléru, avšak i mně se více zamlouvá návrh autorek katalogu, že jde o augustiniána. Malíř je zde pokřtěn jako Mistr svaté Kateřiny (Katharina-Meister) a je zařazen do Dílny Sedmi dnů stvoření. Teologický sborník Cod. 728 (č. 8) vyzdobil Mistr Pavlových epištol, se kterým se pak setkáme opětovně společně v slavném kodexu *Vita Caroli Quarti*, Cod. 619 (č. 10), kde pracoval s Mistrem Samsonovým. Spojený je samozřejmě i s rukopisem, po němž

byl pojmenován, totiž s rukopisem perikop z listů sv. Pavla, Cod. 2789 (č. 13). V Brevíři vřatislavské diecéze, Cod. 1842 (č. 9), lze vysledovat zřetelné stopy uměleckého ovlivnění jak Dílnou Sedmi dnů stvoření, tak Kuthnerem. Katalog končí Sborníkem, Cod. 4352 (č. 14), v němž se zaskvěl florátor z Dílny Sedmi dnů stvoření, činný předtím i v první složce Zlaté buly. Opět nový objev pro uměnovědu.

Je přirozené, že se v knize takové tematické šíře naleznou drobné nepřesnosti. Lze si například povšimnout zastaralosti údajů stran aktuálního rozmístění některých knih v českých sbírkách, což je ovšem při dynamice restitucí a uvyklosti na někdejší rozmístění kodexů logické. Z hlediska historické provenience je možno podotknout, že Brevír XV G 7 pražského Národního muzea, který je lokován i na základě vlastnického vpisku do Roudnice (s. 58), vznikl původně pro pražskou katedrálu, jak prozrazuje sled světců v litanii i některá obsahová specifika – tento detail stál však pochopitelně mimo pozornost autorek. Mimoto jsem přesvědčen, že harvardský biblický fragment (Harvard College Library, Ms. Typ 268 H) pochází nejspíše z Bible Johánka ze Strělek, uložené dnes v olomoucké pobočce opavského Zemského archivu (sign. CO 4). Tomu nasvědčuje jak shoda rozměrů fragmentu s Biblií, tak skutečnost, že právě začátek knihy Skutků, jenž je na fragmentu, ve Strělkově bibli v jejím dnešním dochování chybí. Z toho pak plyne, že fragment není z dílny Mistra knihy Rút, jak by bylo možno dovodit z textu katalogu, ale z dílny Mistra Šalamounova (viz s. 33–34 a 41–42). Jinde by neškodila bližší specifikace textu – například když je konstatováno, že v iluminaci na fol. 6v Cod. 2789 oproti běžným standardům kodexu není zobrazen apoštol Pavel, což má být v souladu s obsahem perikopy pojednávající o milosrdenství; čtenář je však ponechán v tápání, o jakou perikopu se jedná (snad Řím 12, 16–21 na třetí neděli po Zjevení Páně?).

Netřeba zdůrazňovat, že rukopisy Václava IV. představují velmi přitažlivé téma, k němuž se vyjadřuje řada odborníků, a proto i v mezičase mezi dopsáním a vydáním katalogu vyšlo několik titulů, které již nemohly být zohledněny. Tak např. zpochybnila Lenka Panušková českou provenienci rukopisu z Bernkastel-Cues, Cod. Cus. 207 (viz k tomu na příslušných místech katalog *Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský*). V publikaci Aleny Hadravové, Petra Hadravy a Lenky Panuškové *Sphaera octava. Mýty a věda o hvězdách* pak byl na základě analýzy tzv. Přemyslovského globu poněkud zrelativizován obraz Prahy jako významného astrologického centra již od dob Přemyslovců.

Z jiných příspěvků zmiňme ještě alespoň studii Milady Studničkové o divých mužích (Umění 62, 2014), kde autorka nabídla za pomoci středověké teologie dosud nejpřesvědčivější analýzu bordurové výzdoby a emblémů rukopisů Václava IV. Do jisté míry tak navázala rovněž na motivy z prací Marie Theisen, avšak její podněty rozvedla a postavila na mnohem pevnější základ.

Uvedené texty ukazují, o jak dynamickou a čilým životem tepající problematiku se jedná. O to cennější je kompendium, které má potenciál přivést i další zájemce do exkluzivního světa dvorských rukopisů a které badatele zároveň bezpečně provede zákoutími dílen s jejich podněty možnými interpretacemi tak, jak pronikly do odborné literatury. Oba tyto předpoklady naplňuje recenzovaná kniha měrou vrchovatou. Navíc je díky angažovanosti autorek a pochopení dotčených institucí titul dostupný i online a zcela zdarma.

TOMÁŠ GAUDEK

František ZÁRUBA, *Hrady Václava IV. Od nedobytného útočiště k pohodlné rezidenci*, Ústav dějin křesťanského umění KTF UK – Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2014 (= Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium vol. XVII)

438 s., ISBN 978-80-7422-299-3

Publikace *Hrady Václava IV.* vychází z autorovy stejnojmenné diplomové práce, obhájené na Katolické teologické fakultě v roce 2008. Mezitím se čtenářská obec mohla seznámit s celou řadou dílčích studií, které František Záruba publikoval jak v Čechách (zde je třeba zmínit rozsáhlou studii věnovanou kutnohorskému Vlašskému dvoru a práce věnované Petrovi Parlérovi, Pražskému hradu a hradu v Litoměřicích), tak v zahraničí (studie *Burgen König Wenzels IV.* ve sborníku *Böhmen und das Deutsche Reich. Ideen- und Kulturtransfer im Vergleich*).

Vedle úvodních pasáží a závěru sestává publikace z šesti kapitol. První podává přehled dosavadního bádání, navazuje kapitola začleňující hrady Václava IV. do kontextu hradní architektury 14. století. Zde autor podává vývoj zejména hradů budovaných Janem Lucemburským, Karlem IV. a Václavem IV. a srovnává je i se soudobou šlechtickou produkcí. Další kapitola představuje